

Nebojša Lujanović Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Pregledni rad

UDK: 821.163.42.09 Jergović, M.-3

Primljeno: 17. 07. 2012.

OSOBNA IMENA I UPISIVANJE PROKLETSTVA U ZBIRCI PRIČA *INŠALLAH MADONA,* *INŠALLAH MILJENKA JERGOVIĆA*

SAŽETAK

Polazeći od osnovnih postavki semiotike, otkrivaju nam se zanimljive moguće interpretacije uloge osobnih imena u pričama Miljenka Jergovića. Ako pristanemo na kompromis da ta imena, unutar diskurza kao neprestane borbe i promjene reprezentacija značenja, shvatimo kao stabilne nositelje značenja, dolazimo do važnog motiva prokletstva. Ono se pokazuje kao jedina konstanta u kaotičnom Jergovićevu svijetu hibridnih identiteta i nerazrješivih sukoba.

Ključne riječi: *ime, simbol, kod, dekodiranje, prokletstvo, naslijeđe*

UVOD (ILI O OSNOVAMA SEMIOTIKE)

U kontekstu hrvatske i bosansko-hercegovačke književnosti koja pripada isprepletenim kulturalnim paradigmama i hibridnim identitetskim konstrukcijama, ime funkcionira kao aksiom. Ovaj rad postavlja tezu o početnoj vrijednosti imena i njegovom stabilnom značenju (koje će teško dovesti u pitanje i najradikalnije konstruktivističke perspektive) u pripovijetkama Miljenka Jergovića. Ako proučimo ime kao znak koji je strukturiran niz u kojem je svako značenje označitelj za jedno novo označeno, doći ćemo do jedne zanimljive interpretacije, tj. razine značenja na kojoj se može govoriti o povezanosti imena i prokletstva.¹ Da bismo krenuli u složen proces raspoznavanja svih mogućih silnica koje su važne za ovakav način interpretacije, potrebno je pristupiti složenom tkivu teksta onako kako to sugerira semiotika književnosti. To podrazumijeva shvaćanje teksta kao diskursa koji je promjenjiv, dinamičan i ispunjen proturječjima, a ne kruta i stabilna struktura (Beker, 1991:154). Dakle, da bismo valjano interpretirali odabrani tekst, potrebno je sagledati

¹ U ovom početnom stavu, polazište koje rad zauzima bliži se području koje nazivamo književna onomastika. Radi se o proučavanju koncipiranja, značenja i upotrebe imena s obzirom na način kako su prezentirana u književnom tekstu. Svako od tih imena dio je specifičnog onimičkog pejzaža koji upozorava na činjenicu da se svako ime mora sagledati unutar šireg sustava teksta ili čak cijelog korpusa. Zato bi ovaj rad mogao poslužiti i kao temelj za promišljanje mehanizma osobnih imena u Jergovićevoj prozi općenito (Dalen-Oskam, 2005: 183-184).

znakove na koje je skrenuta pažnja (autorskom intencijom ili primjenom teorijske perspektive iz koje nam se određeni elementi teksta razotkrivaju kao ključni) s obzirom na kôd unutar kojeg su ti znakovi organizirani, a u koji tek treba proniknuti. Taj proces treba razvijati na mikro- i makrorazini budući da je, prema Juriju Lotmanu (2001: 30), tekst cjelovit znak, kao što je tekst i skup znakova. Prema tome, ključno pitanje koje rad postavlja jest kako imena kao znakovi funkcioniraju u Jergovićevom tekstu i na koji način ta saznanja utječu na razumijevanje teksta kao cjeline.

Za dekodiranje bilo kojeg sustava znakova potrebna je određena kompetencija analitičara ili čitatelja. Ona se može sastojati od poznavanja teorijskih postavki, poznavanja autorova opusa i mjesta unutar određenog korpusa, ali svakako i društveno-kulturnog konteksta unutar kojeg se realizira interpretacijski potencijal teksta (Beker, 1991: 12-14). U tom smislu su od iznimne koristi osnovna saznanja semiotike od kojih će neka biti izložena prije same interpretacije. Semiotika nam koristi za raščlambu struktura koje su kodirane unutar logike nekog šireg sustava (kao što je u našem slučaju tekst) (Trifonas, 2002: 9). Time nam je omogućeno čitanje ispod (imena kao aksiomi, njihovo početno značenje) i iznad razine znaka (imena kao mehanizmi prenošenja prokletstva) te međusobnog odnosa znakova unutar sustava (imena kao simboli koji sugeriraju određenu interpretaciju teksta sa središnjim motivom tragedije kao nasljedne kategorije). Roland Barthes, kako navodi Trifonas (2002: 15), predlaže da ne tragamo za značenjem, nego za bljeskovima 'skrivenog'. Stoga u ovoj analizi nećemo tumačiti znak, njegovo opće značenje i mehanizam njegova djelovanja, nego istraživati skrivene i neosvijetljene dijelove u polju međuovisnosti tih znakova.

Uobičajena rasprava po temeljnim početlima semiotike podrazumijeva razlikovanje tri vrste znaka (ikona, indeks i simbol koji je najsloženiji oblik o obzirom na proizvoljnost i društvenu uvjetovanost svog značenja) i njegove dvije komponente (označitelja kao sliku ili riječ te označeno kao pojam ili predodžbu). Tek je suvremena teorija insistirala na dodatnim vrlo važnim komponentama znaka, kao što su: referent, kôd i kontekst (Beker, 1991: 154). Kôd je sustav u koji su uklopljeni elementi teksta, a koji je specifičan po određenim pravilima kojima je ograničen taj skup elemenata (Johansen i Larsen, 2000: 16). S jedne strane imamo kôd koji zadaje čitatelj, uz kôd koji proizvodi tekst i koji se ne mora poklapati s autorovom intencijom. Na drugoj strani imamo čitatelja ili interpretatora sa svojim kôdom. Za shvaćanje teksta, tj. poklapanje poruke kakvu odašilje tekst i kakvu je prima čitatelj, nužna su poklapanja ili podudaranja ta dva kôda. Ako i postoje preduvjeti za takvo nešto, treba očekivati puno složeniju situaciju u konkretnim slučajevima. Naime, tekst može proizvoditi kôd, potvrđivati kôd ili pak kršiti kôd koji mu autor ili čitatelj pokušava nametnuti. Tu se zaplićemo u mnoštvo mogućnosti, uhvaćeni u dijalektičku igru različitih silnica (Eagleton, 1987: 139).

Ono što konkretno pokušava ova analiza jest odrediti semantičko polje imena kao simbola. Prema definiciji A. J. Greimasa, semantičko polje je skup elemenata smisla

koji pripadaju jednom pojmu (Beker, 1991: 152). To bi značilo da pojedino ime s obzirom na svoju artikulaciju unutar teksta ima određeni skup značenja koji je uz njega vezan, a ova interpretacija će pokušati istaknuti jedan poseban dio tog skupa koji se odnosi na pitanje prokletstva i nasljeđivanja tragedije. Možemo konstatirati da znakovi moraju imati prepoznatljiv semiotički potencijal (na pripovjedaču je da koristi neku od nepreglednih tehnika naglašavanja ili upućivanja da bi se realizirala ta prepoznatljivost) kako bi se čitatelj/referent zaustavio, prepoznao znak i dekodirao ga (Johansen i Larsen, 2000: 43). U skladu s time, primjećujemo kako je Jergović u odabranim primjerima posebnim tekstualnim strategijama usmjerio pažnju čitatelja na motive osobnih imena.² Unutar te strategije, proces imenovanja možemo promatrati u skladu s perspektivom Judith Butler. Prema Butler (1997: 1-2), ljudi su lingvistička bića. Mi smo realizirani kao subjekti tek u jeziku. A prvi uvjet te realizacije, tj. da se konstituiramo u jeziku jest da se imenujemo jezikom (dobijemo ime, oznaku u sustavu jezika). Ostaje nam pokušati ponuditi interpretaciju koje su im uloge i značenja pridodana u tekstu.

IME KAO PRENOSITELJ FORMIRANE KLETVE

Prva priča iz zbirke *Inšallah Madona, inšallah* počinje prizorom koji je paradigmatički primjer Jergovićeva tretmana pitanja imena i semantičkog potencijala koji uz njega vezuje. U priči *Gurbet*, glavni junak je izopćenik čija se tjelesna nakaradnost može samo naslutiti (stvoren je takav da ga samo Alah „može pogledati, a da mu ne dođe muka“). Njegovo pravo ime je Mustafa koje mu je otac dao po sebi, njegovu stvoritelju, na što su odmah pri rođenju mještani upozoravali da nije dobar znak. Ironično, otac koji mu je dao ime po sebi nikada ga zbog tjelesne nakaradnosti nije prihvatio kao sina (Jergović, 2004: 5-9). Tragedija kao prokletstvo bit će simbolički sažeta u imenu koje je Mustafa sam sebi dao. Od očeve smrti se zvao Gurbet, što u prijevodu s arapskog znači ‘osamljenik’, ‘onaj koji je na svoju ruku’, ‘koji ima grešku’.³ Njegovo prokletstvo je toliko da njime nije obilježen samo njegov život, nego se smatra da nosi nesreću i svakom onome tko se u njega zagleda. Iz ovog primjera je očito da nam autor sugerira poseban kôd unutar kojeg je uklopio osobna imena kao simbole. Iz njega je jasno da su imena podvrgnuta takvim pripovjednim taktikama koje nedvojbeno skreću pažnju na njihovo povlašteno mjesto unutar strukture djela. Potrebno je proniknuti u kôd koji nam se sugerira i tim saznanjima obogatiti interpretaciju. To će biti ona, kako tvrdi Jurij Lotman (2001: 34-35), dopunska informacija koju će nam otkriti pronalazak

2 Sam proces simboliziranja bilo bi najbolje shvatiti kao objedinjenu praksu kreiranja i prepoznavanja simbola. Čitatelji prepoznaju određene autorske operacije kao kreiranje znakova, a onda te znakove povezuju s narativnim elementima teksta kako bi, povodeći se njima, iščitali određeno značenje teksta. Ukratko, moglo bi se reći da se radi o naoko jednostavnoj razmjeni znanja (Steinley, 1982: 45).

3 Značenja ovog i ostalih imena koja su uglavnom arabizmi autor je sam naveo u kratkoj napomeni na kraju knjige (Jergović, 2004: 575-584).

načina na koji je kodiran tekst, budući da je svaki tekst podvrgnut različitim kodovima koji se mogu čitati na različitim razinama.

Sudbina na koju Gurbeta osuđuje njegovo ime povezano je s njegovim ocem. To prokletstvo kao da je sažeto u imenu pa samim imenovanjem najavljuje tragičan slijed događaja. Budući da je imenovanje proces koji je počeo od oca ili po ocu (u slučaju Gurbeta, oboje), nameće se zaključak kao je tragedija nasljedna jer se i nasljeđuje po ocu.⁴ Ovdje se možemo pozvati na spomenutu teoriju o konstituiranju u jeziku koju je postavila Butler. Ona koristi termin ozljeđivanja upozoravajući na vrlo izglednu mogućnost da budemo ozljeđeni upravo u tekstu. Ima li veće ozljede od pripisivanja subjektu imena koje asocira na prokletstvo? Još je znakovitije mjesto na kojem Butler govori o sedimentaciji u imenu. Tvrdi da imena imaju povijest koja je ponovno evocirana i uspostavljena neprestanim ponavljanjem imena. Na taj način je povijest zarobljena u imenu i to je ona sedimentacija koja daje snagu tom imenu (Butler, 1997: 36). U konkretnom primjeru znači da ime Gurbet ima povijest, ono asocira na izopćenost (već se ustalilo s tim značenjem kao simbol) koja se kod spomenutog aktera svaki put potvrđuje kada se njegovo ime izgovara. On će ostati izopćenik sve dok nosi ime koje ga određuje.

Na sličan način funkcionira ime kao simbol u ostalim pričama. Glavni junak priče *Tespih* zove se Veroljub čije ime samo na prvi pogled nosi ironijski potencijal. Istina, radi se o akteru koji nije vjernik u klasičnom smislu riječi. Međutim, on je na specifičan način vjernik jer vjeruje u kaznu koja će ga sustići. Dakle, za vrijeme rata u okolici Sarajeva nevjernik Veroljub prisilno je na bojišnici i zazire od bilo kakva ubojstva ili zločina prema drugima. Gurnut je u situaciju gdje proganja skupinu jedva punoljetnih vojnika-dječaka, sve do kraja puta. Veroljub ih dostiže na vrhu litice, a dječaci bez oružja i u bezizlaznoj situaciji odluče baciti se s litice u smrt (Jergović, 2004: 58-60). Ponovno čitamo ime kao simbol predodređenosti, najavu neizbježne tragedije. Ništa što mu se dogodilo nije birao, niti je bilo proizvod njegovih odluka. Primoran je bio otići u vojsku, a u kobnoj situaciji našao se sasvim slučajno. To nikako nije umanjilo njegov doživljaj tragedije. Bio je uvjeren da je počinio grijeh ili zlo i, premda nije vjernik, vjerovao je da će ga sustići kazna. Čak i kada se preselio u Grčku, Veroljub nikada nije imao osjećaj da je pobjegao od prošlosti. Zato mu je

4 Ovdje bi bilo zanimljivo sagledati predmet proučavanja iz perspektive psihoanalitičke interpretacije. Jedna od smjernica je teorija imena i prezimena Jacquesa Lacana koja posebno naglašava ulogu oca. Po toj teoriji, kako je sažima Slavoj Žižek (2002: 152), ime označava idealno Ja, točku imaginarne identifikacije, a prezime dolazi od oca, što se odnosi na točku simboličke identifikacije. Simbolička identifikacija služi za promatranje i prosuđivanje vlastite osobe i ona uglavnom prevladava, tj. nadređena je imaginarnom formi prema kojoj sami sebi izgledamo dopadljivo. Ako to primijenimo na slučaj aktera Mustafe Gurbeta koji dobiva ime po ocu (kao i većina ostalih aktera u drugim pričama), onda se Lacanovskom terminologijom može zaključiti da ovdje simboličko ne samo da podređuje imaginarno, nego ga sasvim prožima ili proždire.

tamo u tuđini, u jednom trenutku kada je začuo pjesmu iz svoje potisnute prošlosti, jednostavno – stalo srce.

Kada je u pitanju promjena mjesta ili pokušaj bijega od upisanog prokletstva, znakovit je još jedan prizor iz priče *Zapis*. U njoj je glavni junak Carlos Gardel, svjetski poznati argentinski pjevač tanga. Upravo je taj tango upisao tragediju u njegovo ime. Ciganka je Gardelu prorekla da neće živjeti duže od dvije godine ako se ne ostavi pjevanja tanga. Budući da je po svijetu poznat kao pjevač, njegovo ime je sinonim za tango. Zahtjev koji je stavljen pred njega, da se ostavi tanga, možemo tumačiti jednako zahtjevu da se ostavi svog imena, tj. svega onoga što on jest. Gardel je pohodio Sarajevo gdje je kod hodže napravio zapis, tj. pokušaj skidanja uroka. Zapis nije uspio, Cigankino proročanstvo se ipak ispunilo. Gardel je poginuo u zrakoplovnoj nesreći iznad Kolumbije, zajedno sa cijelim svojim pratećim sastavom. Kao što napominje pripovjedač, nije jasno od kuda to prokletstvo, iz kojih prošlih života i zbog kojeg grijeha (Jergović, 2004: 115-116). Ako je već prokletstvo ili predodređenost za tragediju srasla s imenom, onda ne postoji zapis ili čin koji to može poništiti. To srastanje s imenom u slučaju Gardela nije izravno sadržano u prijevodu imena ili u povijesti imena (nasljedstvom od oca) kao u drugim primjerima. Ovdje se radi o složenijoj poveznici, budući da je Gardelovo ime svjetski poznato ime upravo po tangu. Prema Cigankinim riječima, tango donosi tragediju, dakle i ime koje ga je stvorilo.

U priči *Halal* pripovjedač i glavni lik Salko govori kao mrtvac iz groba, nakon teške sudbine koja je zadesila njega i njegovu obitelj. Pijani brat je u bunilu ubio oca sjekirom, ali kako on ima ženu i djecu, krivicu je preuzeo Salko, pristao da bude osuđen na smrt i sada iz groba priča svoju tužnu priču. U toj je priči halalio, tj. oprostio svima. I u ovoj priči je najuočljiviji autorov tretman imena. Salko je dobio ime po svom ujaku koji je također umro mlad. Time nam daje naslutiti da se tragedija koja pogađa obitelj prenosi generacijama i to preko imena. To Salko ne izgovara, takav zaključak ostaje na čitatelju. Nesvjestan toga, Salko izgovara da bi htio da brat poživi, dobije još djece i neko od njih nazove po njemu, Salku. Njemu je ime važno, zna da je u njemu nešto sadržano, barem spomen na njega kojeg nema među živima (Jergović, 2004: 142-143). Nešto bi od toga htio da se prenese na djecu, ali nije svjestan da će se time prenijeti i tragedija upisana u ime.

Radi se o najdojmljivijoj priči u zbirci koja ujedno i najzornije sugerira način na koji treba čitati ulogu imena u Jergovićevim pripovijetkama. Salko kao da je od početka života bio predodređen za tragični kraj. Ni prijatelji, a posebno roditelji, nikada ga nisu prihvatili. Od svega je Salku najviše smetala očeva ravnodušnost te majčina otvorena distanciranost. Salko s bolom konstatira da ga majka nikad nije voljela; takvo nešto se rijetko događa – dijete koje majka odbije ne čeka vedra sudbina.

Bolna tragedija upisana je tako u kobno ime Salko – ono postaje simbol za čovjeka kojeg je obitelj odbacila, iako je on na kraju dao svoj život kako bi ta obitelj opstala. Taj će se njezin opstanak dalje odvijati bez njega, možda čak u većoj sreći jer im je on ionako smetao (Jergović, 2004: 119-159).

Unutar samih imena kao simbola naziru se skrivene dimenzije označenog, svojevrсно umnažanje u njihovom semantičkom polju. Riječ je o potencijalu koji upućuje na sličnosti u tretmanu većine imena u tekstu, a koji nam se prevodi tek dekodiranjem novog kôda. Unutar tog kôda glavni princip koji se iskristalizirao nakon proučavanja navedenih i sličnih primjera je princip prokletstva – imena su prenositelji tragedije koja se u odabranom vremenu-prostoru nasljeđuje krvnim srodstvom ili kletvom čiji se uzroci i razlozi više ne pamte. Ukleti ljudi u ukletoj (obiteljskoj) zajednici razlikuju se samo po oblicima patnje koju im poput virusa prenose nametnuta imena. Jasno je da ti primjeri potkrepljuju prevladavajuće teorijske konstatacije o imenu kao, kako tvrdi Priska Degras, setu značenja s povijesnim, društvenim i kulturnim implikacijama. Imena su dio kolektivnog sjećanja i referentne točke u orijentaciji i pokušaju uvođenja reda kojim se subjekt brani od kaosa i apsurd. Zato je obično ime prvi znak raspoznavanja, identiteta, legitimnosti i kontinuiteta; ime je trajanje kroz jezik (Degras, 1989), a u Jergovićevim tekstovima to trajanje je patnja.

IME KAO NAGOVJEŠTAJ FORMIRANJA KLETVE

U prethodnom poglavlju su analizirane situacije u kojima je kletva već formirana, a prokletstvo upisano u ime prije nego što ga je glavni lik preuzeo. Obično po očevoju (ili nekog drugog člana obitelji) liniji koji je nosio to ime i bio također obilježen tragedijom, ili ime samo po sebi u prijevodu asocira na tragediju. Međutim, u tekstu su evidentne i drugačije situacije u kojima je ime nagoviještaj prokletstva koje se tek treba formirati. I u ovom slučaju, pripovjedne tehnike upućuju na ključnu ulogu imena u tekstu, samo što je ovdje riječ o tragediji koja je tek u zametku, samo prividno ostavljajući likovima mogućnost odabira. Njihov odabir vodi tragičnom završetku, kletva se spaja s imenom, a na kraju postaje jasno da druga mogućnost nije niti postojala.

Takvu situaciju imamo u priči 'Jilduz'. U središtu radnje je vojnik Abdulrahman koji je u osmanskoj vojsci pod vodstvom Selim paše. Vojnici ga ne poštuju kao autoritet, nego raspamećeni ubijaju i pljačkaju osvojenim selima. Selim paša tužan gleda iz daljine njihovo ponašanje; ne izgovara ništa, ali je jasno da je njegova šutnja još jača od izgovorene kletve i da će te vojnike, među kojima je i Abdulrahman, stići kazna. To je bila samo naznaka tragedije koja će se uskoro ispuniti. Abdulrahman se našao slučajno u jednoj čudnoj situaciji: prestrašen u panici na bojnopolju začuo je u grmlju neko šuštanje i u bijesu sasjekao grm i onoga tko se u njemu krio. Godinama nakon tog događaja i završenih bitaka pitao se tko je bio u tom grmu (dijete? žena?)

i od je tog neznanja počeo gubiti razum. Njegovo je ime bilo semantički prazno, bez predodređenosti kakvu su imali likovi analizirani u prethodnom poglavlju.

Prokletstvo se, formirano ili tek u formiranju, nastavlja na iduće generacije. Ono dobiva snagu koja nadilazi njegovog izvršitelja. Tako se upravo formirano prokletstvo prenosi s Abdulrahmana na njegovu kćer. Nakon sedam kćeri, on je htio sina, a dobio je ponovno kćer. Dao joj je ime Jilduza prema zvijezdi koju je gledao onih noći koje je proveo na bojištu (time je naznačeno prenošenje prokletstva na potomke). Sav svoj strah sublimirao je u to ime, onu kobnu noć kada je sasjekao grm utkao je u njega. Kletva je tek u formiranju, a u potpunosti će se ispuniti tek u slučaju njegove kćeri. Kćer je poslao u boj kao sina pod imenom Jilduz (sina kojeg je oduvijek želio, a nebo mu je uskratilo tu želju). Jilduza je tu zadaću ispunila, u bitkama se pokazala snalažljiva, ali se tamo zbliži sa suborcem Resulom. Zajedno su bojevali, jedno drugome spašavali živote i preživljavali svakodnevne vojničke nedaće. Kasnije Resul počinje osjećati neku privlačnost prema Jilduzi, ali kako misli da se zaljubio u muškarca (što mu je neprihvatljiva pomisao), iznenada pobjegne. Jilduza uvene od tuge što ga više nikada neće vidjeti (Jergović, 2004: 15-46). Negdje je postojao zametak prokletstva, Abdulrahman je sudjelovao u njegovu formiranju, da bi ono konačno bilo usađeno u ime Jilduza, simbolizirajući podvojenost između muškarca i žene, između željenog i ostvarivog.

Promatrajući koncept prokletstva kao nasljedne kategorije, možemo se vratiti spomenutom terminu koji koristi Butler – ozljeda. S obzirom na to da se mi kao subjekt uspostavljamo tek u jeziku, dodjeljivanje imena je prva ozljeda ili nasilje koje subjekt pretrpi (Butler, 1997: 2). Imenom je određen, stigmatiziran. U proširenom smislu, ozljeda je prenošenje prokletstva. Nad subjektom se vrši nasilje tako što mu se dodjeljuje ime u koje je upisana tragedija. Nositelj imena ne može izbjeći sudbinu koja je zapisana u samom tom imenu. Kao što je navedeno, razlika je samo u tome je li kletva upisana u ime prije ili se formira kroz životno iskustvo nakon imenovanja. To jest, je li semantičko polje imena kao simbola već ispunjeno ili se tek naknadno puni razvojem pripovjednog tijeka. To su dva moguća načina koncipiranja imena u Jergovićevim pripovijetkama. Kao što tvrdi Gary L. Steinley (1982: 47), imenovanje i jest kreiranje koncepta, rezultat cijelog niza hijerarhije kategorija koje se poput okrenutog stabla granaju prema specifičnim primjenama. Na vrhu te hijerarhije nalazi se samo ime kao svojevrsni nadkoncept. Ovdje smo razložili dva pravca u kojem je moguće promatrati grananje koncepta imena onako kako ga je zamislio Jergović.

Jedna je zanimljiva situacija u tekstu koju možemo pridodati ovakvoj interpretaciji, a tiče se praznog mjesta. Naime, ponekad ime još nije zadano ili postoji prijetnja da se ime izgubi pa se postavlja pitanje što je s tom prazninom umjesto imena. Ta situacija nam potvrđuje da ona može funkcionirati isto kao i ime; vodi nas do zaključka koji je čisti oksimoron – i neimenovanje je imenovanje prazninom. U priči *Asag*,

Dubrovčanin Šimun također pati zbog imena, ali zbog prijetnje njegova nestanka. Ima samo kćer Maru i nema izgleda za muškog nasljednika. Kako je navikao na visoki društveni status, ovo je sramota koju ne može podnijeti (da drugi gledaju kako mu se bez nasljednika rasipa obiteljsko blago). U strahu od te praznine bez imena (što djeluje jednako kao i prokletu ime) odlazi pod turski jaram, što će biti izvor samo još većih tragedija za njegovu obitelj (Jergović, 2004: 159-165). Samo je privid da bez imena nema prokletstva; sve je imenovano pa makar i prazninom.

IME KAO POTENCIJALNI NOSITELJ STABILNOG ZNAČENJA

Korištenje suvremenih teorijskih postavki i saznanja autora kao što su Butler, Barthes ili Eagleton sugerira zaključak da je osnovno polazište ovog rada konstruktivističko. Značenja su shvaćena kao proizvoljne, privremene i nestabilne točke na kojima ne možemo temeljiti univerzalne kategorije trajnih karakteristika, nego samo pokušati proniknuti u mehanizam tih neprestanih izmjena i odgađanja. S druge strane, upravo iznesenim zaključcima izvedenima iz spomenutih tekstova kao da odvodimo raspravu u drugom smjeru. Govorimo o imenima kao aksiomima koji se mogu nadograđivati novim slojevima interpretacije, ali ako promotrimo samu njegovu strukturu kao simbola, dolazimo do određene značenjske jezgre. Kao da smo otkrili neku sadržinu, nešto nalik esenciji koju su postmodernistički teoretičari odavno razgradili (dekonstruirali), skup trajnih i nedjeljivih karakteristika. Ta jezgra, u našem je slučaju počelo trajnosti tragedije, upisano prokletstvo koje dalje ne možemo razlagati. Dolazimo do zida, do svojevrsnog prapočela iza kojeg ne vidimo ništa, budući da nam u tekstu nije dano naslutiti uzroke tog prokletstva. Ono nam je ponuđeno da ga u ovoj vrsti interpretacije shvatimo, ako želimo, kao aksiom s kojim možemo operirati u daljnjem iščitavanju.

Ovaj paradoks vezan uz pitanje imena nije ništa novo. S njime se suočio još Jacques Derrida do te mjere da je doveo u pitanje svoje prethodne postulate. Njegov složeni teorijski pristup imenu sažela je Kristina Peternai Andrić.⁵ Derrida je poznat po teoriji o proizvoljnosti značenja, tj. o nepostojanju stabilne i trajne veze između označitelja i označenog. Sustav je sam sebi dovoljan, unutar njega su sve vrste povezanosti proizvoljnog karaktera, bez izvanjskog transcendentalnog označenog. Prema tome, ne možemo doći do trajnog, ali niti konačnog značenja koje bi bilo zadnja instancija. Derrida naglašava da se radi o sustavu razlika te o procesu nadograđivanja, odgađanja značenja (označeno jednog znaka samo je označitelj za sljedeće označeno drugog znaka, a ovo opet označitelj za sljedeći). Derrida je ovdje sasvim jasan – znakovi nemaju nikakvu čvrstu značenjsku jezgru (Peternai Andrić, 2009: 525-527).

⁵ K. P. Andrić sažela je Derridaino promišljanje imena koje je iznio u djelima *On the name* (Stanford, 1995) i *O gramatologiji* (Sarajevo, 1976).

Međutim, Derrida će napraviti ustupak kada je u pitanju ime kao diskurzivna tvorba. Napominje da je ime kategorija koja se nameće pojedincu, fiksira ga i određuje trajno, zbog čega ima određenu stabilnost. Zbog toga se imenu dopušta mogućnost trajnijeg i stabilnijeg značenja. Derrida napominje da ime može čak i nadživjeti subjekta, biti trajnije od njega samog tako što će ostati cirkulirati u polju značenja. Ime može samostalno nastaviti funkcionirati i bez subjekta uz koje je bilo vezano (Peternai Andrić, 2009: 530-533). Ako je neko ime postalo sinonim za alkoholičara (ili, u našem slučaju tragičara koji nasljeđuje prokletstvo), ono ne samo da će imati stabilno značenje, nego se može i odvojiti od subjekta zadržavajući isto značenje. Očito je da imena zaslužuju ovakav oblik posebnog tretmana jer u odabranim Jergovićevim tekstovima funkcioniraju kao fiksirane točke u kaosu promjenjivih značenja. Imena su jedna vrsta 'strogih označitelja' koji imaju određenu stabilnost jer podrazumijevaju stalnost subjekta u različitim vremenskim i prostornim uvjetima (Margolin, 2002). Imena jednostavno imaju tu snagu aksioma i raspravu o njima moguće je razvijati jedino ako se, kao i Derrida, u kontekstu postmodernističkih teorija o značenju pomirimo s paradoksom u koji nas uvlači pitanje imena, a točka u kojoj su konkretna imena u odabranim tekstovima fiksirana jest motiv tragedije.

ZAKLJUČAK

U radu se pokušalo dekodirati kôd unutar kojeg osobna imena kao simboli imaju funkciju poput aksioma s nedjeljivim početnim značenjem. To početno značenje smo odredili kao motiv prokletstva koje se nasljeđuje preko imena. Takvu interpretaciju sugerira naglašeno fatalistički stav pripovjedača po kojem su njegovi likovi predodređeni za tragediju; oni su je naslijedili, preuzeli i ona čini sastavni dio njihove identitetske strukture. Iako od te tragedije na kraju stradavaju (prokletstvo se uvijek ispunjava), oni ne bježe ni od njega, ni od svog imena. Jer, tragedija – to su oni sami. Bez nje ne bi imali niti jednu čvrstu točku na koju bi se oslonili. Cilj njihova života je ispuniti tragediju, tj. ono što im je upisano u ime koje nose. Izgovaranjem imena potvrđuje se neizbježnost tragedije i ona se dijelom ispunjava (priziva) ponavljanjem tog imena.

Jedna je scena iz priče *Akrap* znakovita za pitanje imena i njegove povezanosti s tragedijom u odabranom književnom djelu. Radi se o obitelji koja se prezivala Akrapović. Jednog dana je u njihovo dvorište pored stabla pao čovjek za kojeg su vjerovali da je anđeo jer im nije znao ništa drugo reći osim da je pao s neba. Taj događaj je obilježio početak vremena blagostanja. Tada su promijenili prezime u Anđelović (Jergović, 2004: 343-359). Ako je već ime sraslo s tragedijom, onda će prestanak tragedije zahtijevati i promjenu imena. Ali, za takvo nešto će već biti potrebno rijetko čudo, kao što je pad anđela s neba u vlastito dvorište.

Literatura

- Beker, M. (1991) *Semiotika književnosti*, Zagreb, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Butler, J. (1997) *Excitable speech – a politics of the performative*, New York, Routledge.
- Dalen-Oskam, K. van (2005) Vergleichende literarische Onomastik. U: Brendler A. i Brendler S. (ur.), *Namenforschung morgen: Ideen, Perspektiven, Visionen*, Hamburg, Baar, str. 183-191.
- Degras, P. (1989) Name of the fathers, history of the name – Odonas as memory, *World literature today*, 63, 4: 613-619.
- Eagleton, T. (1987) *Književna teorija*, Zagreb, Liber.
- Jergović, M. (2004) *Inšallah, Madona, inšallah*, Zagreb, Durieux.
- Johansen, J., D. i Larsen, S., E. (2000) *Uvod u semiotiku*, Zagreb, Croatia Liber.
- Lotman, J., M. (2001) *Struktura umjetničkog teksta*, Zagreb, Alfa.
- Margolin, U. (2002) Naming and believing – practices of the proper name in narrative Fiction, *Narrative*, 10, 2: 107-127.
- Peternai Andrić, K. (2009) Znak, značenje i vlastito ime – kontroverzna mjesta u Derridaovom diskurzu, *Filozofska istraživanja*, 29, 3: 525-541.
- Steinley, G., L. (1982) Symbolizing: Recognizing and naming symbols, *College English*, 44, 1: 44-56.
- Trifonas, P., P. (2002) *Barthes i carstvo znakova*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- Žižek, S. (2002) *Sublimni objekt ideologije*, Zagreb, Arkzin.

Nebojša Lujanović

Department of Croatian Language and Literature
Faculty of Philosophy, University of Split

**PERSONAL NAMES AND CURSE REGISTERING IN
MILJENKO JERGOVIĆ'S SHORT STORIES COLLECTION
INŠALLAH MADONA, INŠALLAH**

Summary

Starting with basic postulates of semiotics, interesting possible interpretations of personal names in Miljenko Jergovic's stories are revealed to us. Inside a mode of discourse presented as constant conflict and change in the representation of meaning, these names are to understood as stable carriers of meaning in which the important motif of the curse occurs. The curse appears as the only constant in Jergovic's chaotic world of hybrid identities and insolvable conflict.

Key words: name, symbol, code, decoding, curse, heritage